

Kultúra és tőke: befektetés a közösségi művelődésbe

Kiinduló gondolatok

Theodore Schultz (1902-1998) amerikai közgazdász emberi tőke elméletéért Nobel díjat kapott 1979-ben. Véleménye szerint a munkaerő gazdasági szerepében meghatározó az emberi tudás, amely hosszú, költséges folyamat eredményeképpen jön létre emberekbe történő beruházással, befektetéssel. Ez a befektetés nemcsak az egyénnek, hanem az őt alkalmazó szervezetnek, az egyén lakókörnyezetének, és ténylegesen az egész társadalomnak hasznot jelent. Az emberi tudást, képességet és annak felhasználását ő nevezi elsők között emberi tőkének: „Bár nyilvánvaló, hogy az emberek hasznos készségeket és ismereteket szereznek, de az nem nyilvánvaló, hogy ezek a készségek és ismeretek a tőke egy formáját jelentik, és ez a tőke lényeges része annak a szándékos beruházásnak/befektetésnek, amely sokkal nagyobb mértékben fejleszti a nyugati társadalmakat, mint a hagyományos (nem human) tőke, és ez növekedés talán a legkülönlegesebb jellemzője lehet a gazdasági rendszernek.” (Schultz, 1983) Mára ez a gondolat széles körben elfogadottá vált, bár akkor is, és most is számos egyén és szervezet szeretné „megspórolni” ezt az áldozatos befektetést

Ennek az emberi tőkének a létrejöttéhez és fenntartásához számos tényező járul hozzá, amelyek többek között a következők Schultz szerint:

- Formális, szervezett alap-, közép- és felsőfokú oktatás
- Felnőttképzés
- Munkahelyi képzés
- Egészségügyi ellátás az életartam és életminőség biztosítására
- Vándorlás/mobilitás a változó munkalehetőségekhez való alkalmazkodás érdekében

Az azóta eltelt évtizedekben az oktatási rendszer folyamatos átalakuláson és fejlődésen ment keresztül, majd előbb az alapfokú, később a közép- és felsőfokú képzések tömegesedése valósult meg. A lakosság iskolázottságának növekedésével és az életkor kitolódásával az iskolarendszerben szerezhető tudás mellett egyre meghatározóbbá válik a nonformális és informális tanulás, és benne a kulturális tevékenységek révén történő tanulás, azaz a kulturális tanulás.

Öt kulckihívás a kultúrában

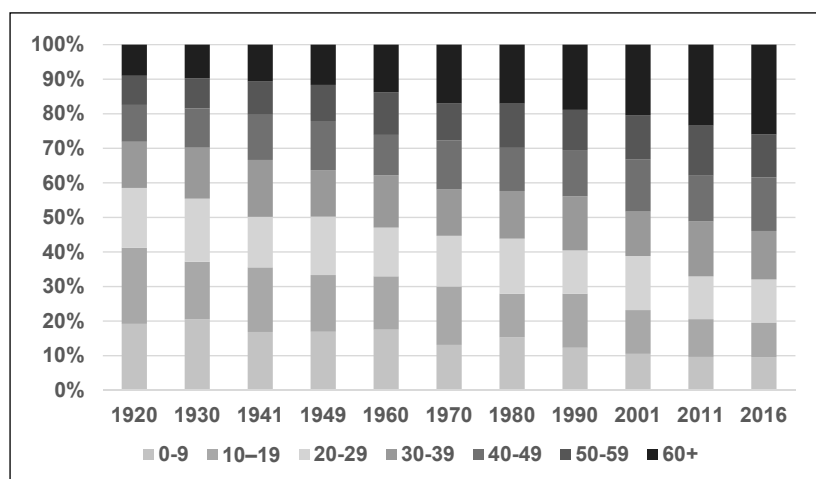
Az Eurocities Európa főbb városait tömörítő nemzetközi hálózat több mint 140 taggal. A 2014-2020-as időszakra szóló kulturális

stratégiájukban a fejlesztés irányai-ként öt fő területet határoztak meg, amelyek a következő időszakot (és az azon túliakat is) meghatározzák. (1. ábra) Ezek mindegyike Magyarországon is érvényes és fontos kihívás, amelyekre a különböző országos és területi fejlesztési elképzelésekben reagálni szükséges – nem csak a kultúra eszközeivel.

Az öt tényező közül mind kiemelkedően fontos, egymásból következnek és egymást is meghatározzák. Kiindulópontnak tekinthetők a demográfiai kihívások. Ezek közül három meghatározót emelünk ki. Egyik részről az elmúlt 100 év jelentős *korosztályi átrende-*

1. ábra: Eurocities nemzetközi hálózat: 5 kulckihívás az európai kultúrában (2014-2020) (Forrás: www.eurocities.eu honlap anyaga alapján a szerző fordításában)

2. ábra: A népesség korcsoportonkénti arányainak változása Magyarországon (1920-2016)

(Az adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal népességstatisztikái.)

zódést hozott magával. A statisztikai adatok jól mutatják, hogy míg 1920-ban a lakosság 40%-a 20 év alatti volt, és mindössze a 10%-a 60 évnél idősebb, addig napjainkra megfeleződött, 20% alá csökkent a 20 év alattiak száma, és ezzel párhuzamosan több mint megduplázódott, 25%-ra nőtt a 60 évnél idősebbek köre a népesség körében. (2. ábra)

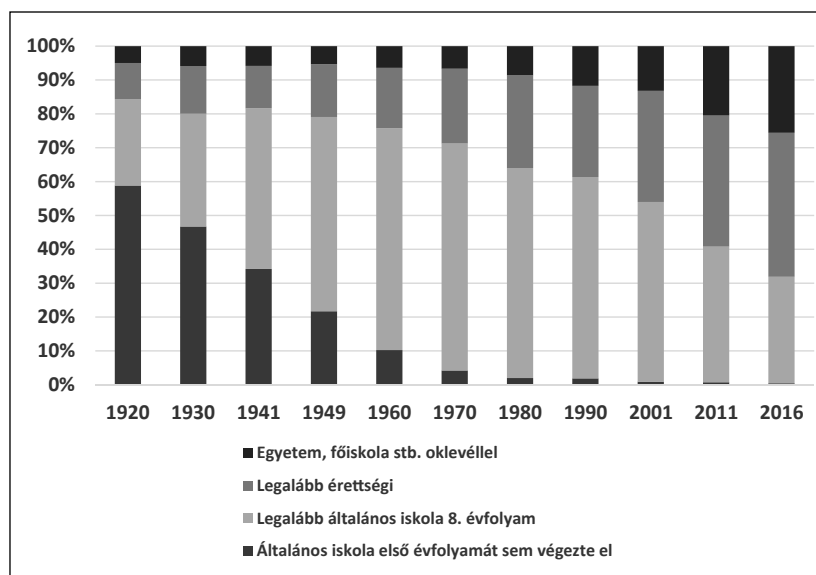
Egy másik meghatározó statisztikai átalakulás az *iskolai végzettség* arányában látható. Az általános iskola első osztályát sem elvégzők közel 50 év alatt szinte eltűntek, és az általános iskolát elvégzők aránya nagy ütemben növekedett, majd a középfokú oktatás tömegesedésével az általános iskolai végzettségük aránya az érettségizettek javára csökkent. Míg 100 évvel ezelőtt alig 10%-nyi érettségizett és néhány százaléknyi diplomás volt jelen hazánk népességében, addig mára a népesség egyharmada általános iskolát végzett, több mint 40%-a legalább érettségizett, és már több mint minden negyedik lakos diplomás. (3. ábra)

A harmadik jelentős átalakulás a *társadalmi átrendeződésben* látható. A községek száma az 1950 óta eltelt közel 70 év alatt 3.211 községről 2.808 községre csökkent, így 403 község alakult át vagy szűnt meg önálló entitásként, ami 13%-

os csökkenést jelentett. Eközben a városok száma növekedett: ugyanabban az időszakban 54 városról 346 városra emelkedett a számuk, ami 292 város megjelenését hozta, és összességében meghatszorosozta a városok számát. Az igazán lényeges változás azonban az az Európa-szerte meghatározó jelenség, amely a lakosság területi (és egyben társadalmi) átrendeződésében látható: 70 év alatt mintegy „átfordult” a városok és községek lakosságának arányszáma. Az 1950-ben meghatározó kétharmados községben élő és egyharmados városi lakossággal szemben mára

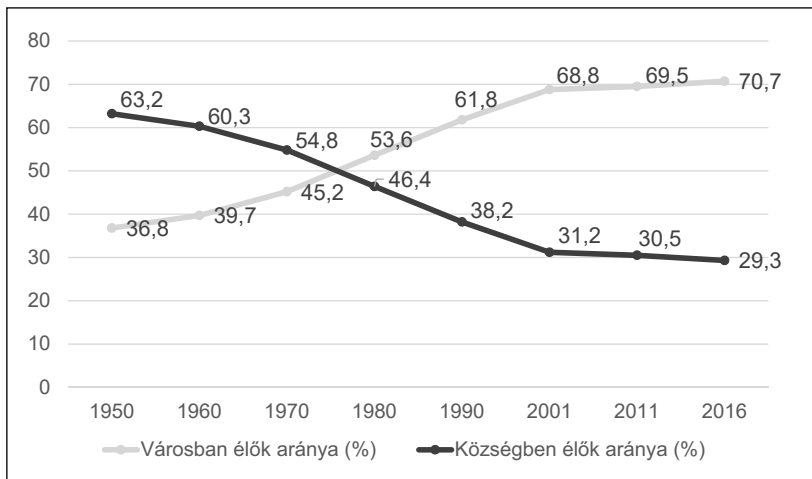
már harmadát sem éri el a községekben élők száma a városokban összpontosuló 70%-os lakosságtöbbséggel. (4. ábra) A jelenség egész Európában hasonlóan zajlott le: a *városodással* (városok számának növekedésével) és a *városiasodással* (a városi infrastruktúra fejlődésével) párhuzamosan a városi lakosság száma megduplázódik. Az elmúlt 10-15 évben a folyamat stagnálása figyelhető meg, és lassan állandósulni látszik a 30-70%-os arány a városi lakosság javára.

Ezek a demográfiai átalakulások jól mutatják a társadalom átalakulását, amit tovább árnyalnak az elmúlt 20 év fokozódó digitális kihívásai. Ez a demográfiai mutatóiban átalakult, a digitális és valós világ kettősségében élő közönség új kihívásokat jelent a kulturális szektor és szakemberei számára. Ehhez a megújuláshoz jó szakmai alapot jelent a 2017. nyarán életbe lépő törvénymódosítási csomag az 1997. évi CXL. törvény megújításával. A közművelődési alapszolgáltatások megújítása, és utána az ezt rendeleti úton (20/2018. EMMI rendelet) szakemberrel és infrastruktúrával még inkább megerősítő jogszabályi változások előkészítették a terepet az átalakulásokhoz.

3. ábra: Különböző iskolai végzettséggel rendelkezők arányának változása Magyarországon (1920-2016)

(Az adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal népességstatisztikái.)

4. ábra: Városok és községek lakosságának alakulása Magyarországon (1950-2016)

(Az adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal népszámszámításai.)

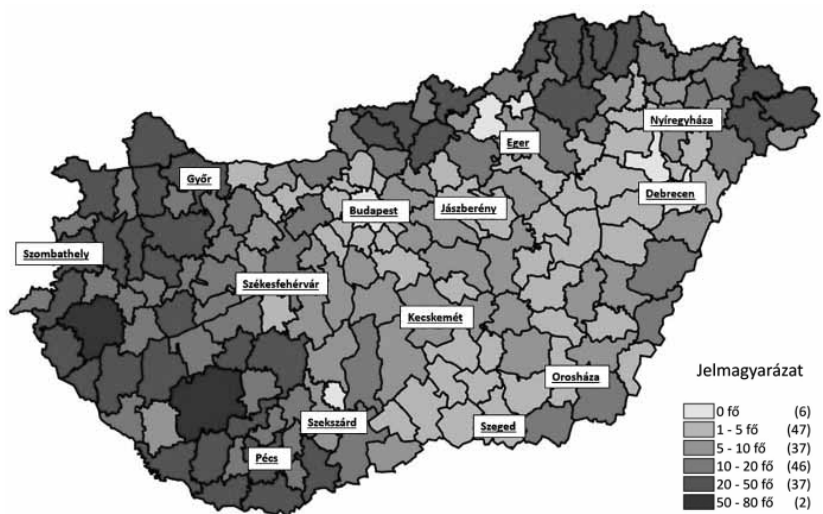
A kulturális statisztika szerint jelenleg közel 6000 feladatellátó végez elsődlegesen, vagy kiegészítő jelleggel közművelődési tevékenységet önkormányzati, non-profit vagy forprofit formában. Tevékenységükben többek között a különböző korosztályoknak szóló rendszeres művelődési formák, a kiállítások, valamint az előadóművészeti, népművészeti és tárgyalgó művészeti csoportok ugyanúgy a tudástársadalom funkcióit szolgálják, mint a közvetlen saját maguk és a mások által intézményükben szervezett képzéseik, valamint az ismeretterjesztő előadások és előadássorozatok. Mindezt növekvő intézményi és szervezeti körben, egyre sokszínűbb formákban, a kultúra hálózatosodásával teszik. Az összetett, bővülő kínálatot már csak folyamatos és kreatív együttműködésekkel, képzett és továbbképzett szakemberekkel képesek kínálni. Így jelenik meg a reziliencia^{*} szükséglete a közösségi művelődés terén is: a reziliens közösségi művelődés szakemberei érzékelik a körülöttük zajló változásokat, sikeresen adaptálják azokat a működésükbe, miközben a szakmai alapértékeiket ellenállóan védeni képesek, így összességében rugalmasan ellenállóak.

A kultúra iránt nyitott, számtalan érdeklődési körrel rendelkező közönség, és a belőlük kovácsolódo közösségek növekvő szakemberigényt támasztanak a szakmával szemben: olyan jövőre orientált szakembereket igényelnek, akik digitális kompetenciákkal felvértezettek, képesek mérni és értékelni a körülöttük zajló változásokat, és erre reziliensen reagálnak képzettségük és a folyamatos továbbképzések szakmai alapjaira építve.

A rendeleti változások előkészítésére a Nemzeti Művelődési Intézet 2017 őszén végzett egy or-

szágos, minden településre kiterjedő, településszintű adatokat tartalmazó felmérést arra vonatkozóan, hogy a rendelet előírásaihoz képest hol tartunk a szakemberellátottság terén. Az eredmény jól mutatja, hogy a minőségi, reziliens közösségi művelődéshez a jelenlegi szakemberállomány sem létszámában, sem végzettségében nem elegendő. A hiányzó szakemberek számárnyát jól mutatja az ábra: minél sötétebb színt látunk a járásnál, annál több megfelelő végzettségű szakember hiányzik. (5. ábra)

A rendelet adta türelmi időben így első körben a minimális elvárásoknak való megfelelés a fő feladat OKJ-s képzésekkel, szakmai továbbképzésekkel, valamint a szakterület alapszakjainak (közösségszervezés BA), mesterszakjainak (kulturális mediáció MA, közösségi művelődés tanára OMA) erősítésével. Az elkövetkező 3-5 év központi feladatai így eköré épülnek. Azonban már ezzel párhuzamosan szükséges elindítani azokat a fejlesztéseket, amelyek a szakemberellátottság hosszútávú céljait szolgálják, ezeknek a tevékenységeknek az összekapcsolódását és ciklikus körforgását mutatjuk be az utolsó áb-

5. ábra: Közművelődési szakemberek hiánya és az összes felsőoktatási képzőhely (2017)

(Az adatok forrása: Nemzeti Művelődési Intézet kutatása a szakemberellátottságról)

* Reziliencia: általános értelemben véve egyfajta rugalmas ellenállási képesség.

6. ábra: A közösségi művelődés szakmai és tudományos utánpótlásának fő feladatai (Forrás: a Nemzeti Művelődési Intézet tervanyagának része a szerző összeállításában)

ránkon. (6. ábra) Főbb feladatcsoportok: a felsőfokú képzésekre építve a doktori képzések megerősítése, a doktori fokozatot szerzettek számának növelése a szakmában; a tudományos kultúrakutatások erősítése, ezek megvitatása szakmai és tudományos diskurzusokon; a szakmai és tudományos eredmények bemutatása konferenciákon és publikációkban hazai és nemzetközi terepen egyaránt; az eddig született és új eredmények gyűjtése szakkönyvtárban és szakmatörténeti gyűjteményben további kutatások és fejlesztések megalapozására; mindezekben a tevékenységekben pedig folyamatos együttműködés kialakítása a közösségi művelődés szakma, az ezt oktató felsőoktatási intézmények és a tudományos élet képviselői között, hogy megerősítsük a kulturális terület tudományos beágyazottságát, és ezzel tovább fejlesszük szakmai-társadalmi presztízsét a magyar társadalomban, a Kárpát-medencében, valamint Európa- és világszerte.

Főbb források:

20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi szintek követelményeiről

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

Eurocities Network (2014): Eurocities Strategy. Elérhető: www.eurocities.eu

Központi Statisztikai Hivatal népességstatisztikái 1920-2016.

Nemzeti Művelődési Intézet (2017): Kutatás a szakemberellátottságról. Belső kutatási anyag. Budapest, Nemzeti Művelődési Intézet

Nemzeti Művelődési Intézet (2017): A közösségi művelődés szakmai és tudományos utánpótlásának terve 2018-2022. Belső tervanyag. Budapest, Nemzeti Művelődési Intézet

Schultz, Theodore (1983): Beruházás az emberi tőkébe. Budapest, KJK Kiadó

DR. JUHÁSZ ERIKA okleveles művelődési és felnőttképzési menedzserként a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett 1998-ban, majd ugyanitt (az akkor már Debreceni Egyetemen) szerezte meg a PhD fokozatát 2005-ben. A Debreceni Egyetem oktatója 20 éve, jelenleg tanszékvezető docense. Emellett 2015. óta a Nemzeti Művelődési Intézetben az országos közművelődési képzési és kutatási folyamatok vezetője, jelenleg mint kultúrakutatói és képzési igazgató. Számos civil szervezet aktív tagja, elnöke a KultúrÁsz Közhasznú Egyesületnek, alelnöke a Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesületének, valamint a Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesületének. Az MTA köztestületi tagja, alelnöke az MTA PTB Andragógiai Albizottságának, elnöke az MTA DAB Művelődéstudományi Bizottságának. Főszerkesztője a *Kulturális Szemle*, valamint a *Felnőttképzési Szemle* folyóiratoknak, szerkesztőbizottsági tagja a *Hungarian Educational Research Journal*, valamint a *Scientific Journal: Psychology and Patopsychology of Child* nemzetközi folyóiratoknak. Fő kutatási területei: közösségi művelődés, közművelődés és képzés-felnőttképzés kapcsolata, a felnőttképzés és a közösségi művelődés intézményrendszere, módszertana, közösségfejlesztés, civilek a kultúrában és az oktatásban. Fő műve: *A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon* (2016., Csonkai Kiadó, Debrecen, elérhető: <http://mek.oszk.hu/16200/16283/>).